

Tadeusz Pawluk

Formacja kanonistyczna w seminariach duchownych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 27/3-4, 3-15

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PAWLUK

FORMACJA KANONISTYCZNA W SEMINARIACH DUCHOWNYCH

Treść: Wstęp. — 1. Prawo kanoniczne dyscypliną konieczną. — 2. Przedmiot wykładów z prawa kanonicznego. — 3. Cele formacji kanonistycznej. — 4. Środki kanonistycznej formacji naukowej. — Zakończenie. — *Argumentum*.

Wstęp

Kodeks Prawa Kanonicznego, promulgowany przez Papieża Jana Pawła II w styczniu 1983 r., zmobilizował wszystkich kanonistów profesjonalnych. Wertując go staramy się nie tylko dostrzec w nim wprowadzone zmiany, ale też wnikać w jego ducha i założenia fundamentalne oraz wyciągnąć wnioski dla celów zarówno praktycznych, jak i naukowych.

Przed najtrudniejszym jednak zadaniem w związku z promulgacją nowego Kodeksu stanęli ci kanoniści, którym został powierzony przez biskupa diecezjalnego bądź wyższego przełożonego zakonnego obowiązek prowadzenia wykładów z prawa kanonicznego w seminarium duchownym. Kanoniści seminaryjni stanęli nie tylko wobec konieczności szybkiego poznania nowego prawa kanonicznego, ale też wobec problemu formacji kanonistycznej alumnów w duchu nowych założeń. Przeprowadzenie tej formacji to proces trudny, wymagający zarówno wiedzy, jak i doświadczenia. Proces formacji kanonistycznej w seminarium duchownym obejmuje nie tylko systematyczne przekazanie podstawowej wiedzy z zakresu obowiązującego prawa kościelnego, lecz także złożone wysiłki wykładowcy, aby alumni poznali istotę, autorytet i potrzebę tego prawa oraz nauczyli się praktycznie je stosować zgodnie z wolą Kościoła.

Przedmiotem podjętych rozważań będą niektóre kwestie dotyczące procesu formacji kanonistycznej realizowanego w seminarium duchownych. Podstawowym źródłem rozważań będzie nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. Zostaną też uwzględnione wytyczne Stolicy Apostolskiej i Konferencji Biskupów Polskich w interesującej nas sprawie.

1. Prawo kanoniczne dyscypliną konieczną

Nauka prawa kanonicznego w seminariach duchownych, które zakładano zgodnie z postanowieniem Soboru Trydenckiego, była prowadzona od początku. Jednakże przez długi czas prawo kanoniczne nie we wszystkich seminariach stanowiło osobny przedmiot nauczania. Często wykładano je razem z teologią moralną i historią Kościoła. Tylko w seminariach duchownych prowadzonych przez jezuitów prawo kanoniczne od początku stanowiło z zasady wyodrębniony przedmiot wykładowy. Przedmiot ten został powszechnie wyodrębniony w seminariach na skutek nakazu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹

Nauka prawa kanonicznego w seminariach duchownych nie zawsze w przeszłości cieszyła się wysoką rangą. Wprawdzie Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. zalecał, aby biskup diecezjalny powołując profesorów prawa kanonicznego dawał pierwszeństwo tym, którzy mają doktorat, jednakże nie domagał się, aby prawo kanoniczne było wykładane przez osobnego wykładowcę². Dlatego walor wykładów z prawa kanonicznego był uzależniony od stopnia formacji kanonistycznej i ambicji naukowych wykładowcy.

Ranga nauki prawa kanonicznego w seminariach duchownych wzrosła po Soborze Watykańskim II. Przyczyniła się do tego przede wszystkim eklezjologia tegoż Soboru, która nauce prawa kościelnego dostarczyła nowych przesłanek rozwoju oraz pozwoliła zająć odpowiednie miejsce wśród dyscyplin kościelnych. Na naukę prawa kanonicznego, jako ważny element formacji kapłańskiej, zwrócono uwagę wprowadzając w życie soborowy Dekret *Optatam totius* o formacji kapłańskiej³. A kiedy pojawiły się błędne opinie co do potrzeby i roli prawa kanonicznego w Kościele, Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego w piśmie okólnym z dnia 2 kwietnia 1975 r., uzasadniwszy potrzebę nauki prawa kanonicznego w seminariach duchownych, poleciła, aby w każdym wyższym seminarium duchownym była katedra prawa kanonicznego, a nauka tegoż prawa była zaliczana do dyscyplin koniecznych⁴. Mając na uwadze podniesienie poziomu nauki prawa kanonicznego w seminariach duchownych też Kongregacja zaleciła, aby ordynariusze miejscowi i przełożeni zakonni zadbali, by wykładowcy prawa kanonicznego pilnie uczestniczyli w kursach poświęconych

¹ Zob. *Codex Iuris Canonici Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (= CICB), kan. 1365 § 2.

² Zob. CICB, kan. 1366 § 1 i 3.

³ N. 16.

⁴ N. 1: „In nullo Seminario Maiore vel Scholasticatu (et eo magis in nulla facultate vel Sectione Theologica) deesse debet cathedra Iuris Canonici; quae disciplina adnumeranda erit inter necessarias”. *Communicações* 7 (1975) 15.

nowemu prawu, organizowanych na wydziałach prawa kanonicznego bądź przez inne ośrodki naukowe czy też przez Konferencje Biskupów⁵.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wysoką rangę nauki prawa kanonicznego w seminariach duchownych podtrzymuje. Prawo kanoniczne musi stanowić osobny przedmiot wykładowy: *Lectiones habeantur... iuris canonici* (kan. 252 § 3). Prawa kanonicznego powinien uczyć osobny wykładowca: *Curetur ut distincti totidem nominentur magistri* (kan. 253 § 2). Na wykładowcę dyscyplin prawnych może być powołany tylko ten, kto — wyróżniając się pod względem cnót — posiada doktorat lub licencjat z prawa kanonicznego (kan. 253 § 1).

2. Przedmiot wykładów z prawa kanonicznego

Jest rzeczą oczywistą, że przedmiotem materialnym wykładów z prawa kanonicznego wchodzących do programu studiów seminaryjnych jest przede wszystkim system prawny zawarty w obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego. Aby ten system mógł być dobrze pojęty, przed jego wyłożeniem potrzebne jest wprowadzenie do nauki prawa kanonicznego. Na to wprowadzenie składają się takie zagadnienia, jak eklezjologia prawnicza, teologia prawa kościelnego, źródła poznania i istnienia prawa kościelnego, rozwój nauki prawa kościelnego.

Wykładając system prawny zawarty w Kodeksie Prawa Kanonicznego trzeba pamiętać, że Kodeks ten nie jest zbiorem ekskluzywnym w ścisłym tego słowa znaczeniu. Zakłada on bowiem istnienie pozakodeksowych ustaw i zespołów norm kanonicznych. Istnieją *leges speciales* dotyczące wakansu Stolicy Apostolskiej i wyboru papieża (zob. kan. 335)⁶. Poza Kodeksem znajdują się normy o organizacji i kompetencji Kurii Rzymskiej (zob. kan. 360)⁷. Pozakodeksowe normy regulują proces kanonizacyjny (zob. kan. 1403)⁸.

Trzeba pamiętać, że mimo wejścia w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego zachowują moc prawną: 1) powszechne ustawy dyscyplinarne (tzn. pozakarne), które nie sprzeciwiają się prze-

⁵ N. 8: „Ordinarii Dioecesiani Moderatoresque Religiosi curent ut eorum docentes Iuris Canonici intersint diligenter cursibus ad hodiernam iuris doctrinam comparandam habitis a facultatibus Iuris Canonici aliisque huiusmodi Institutis, vel a Conferentiis Episcopalibus et Religiosis”. *Communicationes* 7 (1975) 17.

⁶ Konst. Ap. *Romano Pontifici eligendo*, 1 X 1975. AAS 67 (1975) 609—645.

⁷ Konst. Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, 15 VIII 1967. AAS 59 (1967) 885—928.

⁸ *Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum, Novae leges pro causis Sanctorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1983.

pisom nowego Kodeksu; 2) ustawy partykularne, jeśli nie sprzeciwiają się przepisom nowego Kodeksu; 3) ustawy partykularne niezgodne z przepisami nowego Kodeksu, jeśli w poszczególnym przypadku Kodeks tak postanawia (zob. kan. 6 § 1).

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego bardzo często odsyła do partykularnego prawa kanonicznego. Wiele dziedzin życia kościelnego, które dotąd normowało prawo powszechne, odtąd będzie normować Konferencja Biskupów⁹ bądź biskup diecezjalny¹⁰. W wielu przypadkach nowy Kodeks odsyła do prawa świeckiego danego kraju, jeśli nie sprzeciwia się ono prawu Bożemu, a prawo kanoniczne inaczej nie postanowiło¹¹.

Wykładając prawo kanoniczne należy uwzględniać zwyczaje prawne. Zwyczaje istniejące obok prawa (*praeter ius*), zarówno powszechne jak i partykularne, zachowują swoją moc prawną po wejściu w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego (kan. 5 § 2). Zwyczaj przeciwny prawu i obok prawa uzyskuje moc prawną po upływie trzydziestu lat (kan. 26).

Czy w seminariach duchownych należy wykładać całe prawo kanoniczne? Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Nie ulega wątpliwości, że wykłady z prawa kanonicznego mają umożliwić alumnom poznanie całokształtu prawa kanonicznego jako systemu oraz zdobyć podstawową kulturę prawniczą. Dlatego byłoby najlepiej, gdyby możliwość wyłożenia całego Kodeksu Prawa Kanonicznego istniała. Doświadczenie jednak uczy, że takiej możliwości raczej nie ma, zwłaszcza w tych seminariach, w których na prawo kanoniczne na odpowiednich kursach przeznaczają się tylko dwie godziny tygodniowo. Stąd zachodzi konieczność podzielenia materiału wykładowego na zasadniczy dla formacji kapłańskiej i duszpasterskiej alumna, który powinien być wyłożony nie tylko w sposób systematyczny, ale i pogłębiony, oraz na materiał luźniej związany z tą formacją, który wystarczy wyłożyć zarysowo. Zresztą polska *Ratio institutionis sacerdotalis* taki podział dopuszcza.

W sposób systematyczny i pogłębiony należy alumnom wyłożyć prawo o wiernych w ogólności, prawo o dziekanach, proboszczach i wikariuszach parafialnych, prawo małżeńskie. Wystarczą natomiast alumnom ogólne wiadomości o Synodzie Biskupów, kardynałach, Kurii Rzymskiej i legatach Stolicy Apostolskiej oraz — gdyby chodziło o seminaria diecezjalne — zarys prawa zakonnego. Raczniej kwestie wybrane należy wyłożyć z prawa procesowego, zwracając uwagę na organizację sądownictwa kościelnego, zasady właściwości sądowej, środki dowodowe, umiejętność przesłuchania świadka, procesy małżeńskie, różne formy udziału duszpasterza

⁹ Zob. np. kanony: 236, 242 § 1, 276 n. 3, 284, 402 § 2, 502 § 3, 522, 535 § 1.

¹⁰ Zob. np. kanony: 243, 258, 259 § 1, 264 § 1, 275 § 1, 276 n. 4, 277 § 3.

¹¹ Zob. np. kanony: 98 § 2, 105 § 1, 110, 197, 1290, 1714.

w procesie, postępowanie przeciwko dekretem administracyjnym oraz przy usuwaniu i przenoszeniu proboszczów.

Jak materiał wykładowy powinien być rozłożony na poszczególne lata studiów?

Według zaleceń zawartych w *Ratio institutionis sacerdotalis* obowiązującej w seminariach duchownych w Polsce prawu kanonicznemu poświęca się po dwie godziny tygodniowo na kursach III, IV i V. Zaleca się, aby kursy nie były łączone, a materiał był wykładany w zasadzie według porządku zawartego w Kodeksie.

Ustalenie ramowego programu wykładów z nowego prawa kanonicznego na poszczególnych kursach to zadanie Komisji Episkopatu do Spraw Seminariów Duchownych. Można jednak zasugerować — mając na uwadze wytyczne wspomnianej *Ratio institutionis sacerdotalis* dla materiału wykładowego, jakiego dostarczał poprzedni Kodeks Prawa Kanonicznego — następujący program wykładów:

- 1) na kursie III:
 - wprowadzenie do nauki prawa kanonicznego,
 - normy ogólne prawa kanonicznego (księga I Kodeksu),
 - o wiernych w ogólności (księga II Kodeksu: kan. 204—329);
- 2) na kursie IV:
 - o hierarchicznej strukturze Kościoła oraz o instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego (księga II Kodeksu: kan. 330—746),
 - o posłudze nauczania w Kościele (księga III Kodeksu),
 - o posłudze uświęcania w Kościele, z wyjątkiem sakramentu małżeństwa (księga IV Kodeksu, z wyjątkiem kanonów 1055—1165),
 - o dobrach doczesnych Kościoła (księga V);
- 3) na kursie V:
 - prawo małżeńskie (kan. 1055—1165),
 - prawo karne (księga VI Kodeksu),
 - prawo procesowe (księga VII Kodeksu).

Powyższy program wykładów z prawa kanonicznego należy uzupełnić informacją, iż na kursie VI, w wymiarze jednej godziny tygodniowo, jest wykładane prawo wyznaniowe, a w niektórych seminariach również praktyka kancelaryjna, jeśli nie jest łączona z bieżącymi wykładami z prawa kanonicznego.

3. Cele formacji kanonistycznej

Wychowanie seminaryjne alumnów ma na uwadze trzy cele podstawowe: cel duchowy (*formatio spiritualis*), cel pastoralny (*formatio pastoralis*) oraz cel naukowy (*formatio doctrinalis*). W osiągnięciu wszystkich tych celów prawo kanoniczne powinno pomagać.

Wszystkie cele wychowania seminaryjnego powinny stanowić harmonijną całość. Przepis kan. 244 stanowi: *Alumnorum in seminario formatio spiritualis et institutio doctrinalis harmonice componantur*, a w przepisie kan. 255 podkreśla się, że *universa alumnorum in seminario formatio pastorałem finem persequatur*. A więc nie wystarczy alumnom tylko przekazać odpowiedni zakres wiedzy. Wiedza powinna być tak przekazywana alumnom, aby przyczyniała się skutecznie do ich formacji duchowej, pastoralnej i naukowej.

Dzięki formacji duchowej alumni mają stać się szafarzami godnie i owocnie wykonującymi posługę pasterską, przenikniętymi duchem misyjnym, wykonującymi świętą posługę w duchu żywej wiary i miłości także dla własnego uświęcenia. Mają też w sobie rozwiać te cnoty, które we wspólnocie ludzkiej cieszą się większym uznaniem oraz przyczyniają się do zajęcia właściwej postawy wobec dóbr ludzkich i nadprzyrodzonych (zob. kan. 245 § 1).

Alumni powinni być tak formowani, aby przejęci miłością Kościoła Chrystusowego okazywali Papieżowi, następcy Piotra, pokorną i synowską miłość, trwali przy własnym biskupie jako jego zaufani współpracownicy, przejawiali ducha współpracy z braćmi, pozostawali w braterskiej wspólnocie z prezbiterium diecezjalnym (kan. 245 § 2).

Wykładowca prawa kanonicznego w seminarium duchownym jest tym, który w sposób niejako autorytatywny przekazuje alumnom szczegółowe zalecenia prawodawcy kościelnego, mające na uwadze ich formację duchową (zob. kan. 246, 247, 273—289). Ukazując pełną treść tych zaleceń tenże wykładowca powinien przemawiać do przyszłych duszpasterzy, a nie bezadresowo i eufemistycznie. Od odpowiedzialności za formację duchową w seminarium duchownym nie zwalnia wykładowców fakt, iż alumni formację tę zdobywają przede wszystkim pod kierunkiem ojca duchownego (kan. 239 § 2); prawo kanoniczne bowiem wyraźnie stanowi, że wszystkie cele wychowawcze powinny stanowić jedną całość.

Formacja pastoralna w seminariach duchownych zmierza do tego, aby alumni, mając na uwadze potrzeby miejsca i czasu, nauczyci się odpowiednio wypełnić posługę nauczania, uświęcania i rządzenia pasterskiego (zob. kan. 255). Formację ściśle pastoralną alumni zdobywają na wykładach z teologii pasterskiej, ale pomocnymi w rozwiązywaniu problemów duszpasterskich powinny być także inne dyscypliny naukowe. Zgodnie z zaleceniem Soboru Watykańskiego II „całe kształtowanie alumnów winno zdążać do tego, aby na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza, wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy”¹².

¹² Dekret *Optatum totius* o formacji kapłańskiej, n. 4.

Mając na uwadze wzgląd duszpasterski alumnów należy tak wychowywać, aby mieli poczucie odpowiedzialności za Kościół partykularny, do którego zostali inkardynowani, byli otwarci na potrzeby Kościoła powszechnego, a także byli gotowi pracować na rzecz innych Kościołów partykularnych, odczuwających brak kapłanów (zob. kan. 257).

Alumni powinni znać problemy ekumeniczne i misyjne Kościoła¹³. Powinni też przygotować się do dialogu z niekatolikami i niewierzącymi (zob. kan. 256 § 1).

Prawo kanoniczne należy tak wykładać, aby przyszły kapłan przyswoił sobie wszystkie zasady i normy przeznaczone na użytek duszpasterski¹⁴. Alumni muszą nauczyć się sporządzania pism potrzebnych przy załatwianiu różnych spraw w drodze administracyjnej i sądowej. W związku z tym Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego zaleca zbiorowe wizyty alumnów w kurii biskupiej i w sądzie biskupim, a także wizyty pracowników tychże instytucji w seminarium duchownym¹⁵.

Formacja naukowa w seminariach duchownych powinna zmierzać do tego, aby alumni wraz z ogólną kulturą, uwzględniającą potrzeby miejsca i czasu, zdobyli szeroką i pogłębioną wiedzę w zakresie nauk kościelnych, tak, aby ugruntowawszy na nich swoją wiarę mogli należycie głosić naukę Ewangelii ludziom współczesnym, uwzględniając ich poziom umysłowy (kan. 248). Innymi słowy, dzisiejszy absolwent seminarium duchownego powinien mieć wykształcenie wyższe; powinien wynieść z seminarium taką formację intelektualną, która mu pozwoli prowadzić dialog z dzisiejszym światem, a więc wszędzie tam, gdzie przyjdzie mu prowadzić duszpasterstwo.

Formacja naukowa w zakresie prawa kanonicznego zakłada, że alumni podczas studiów seminaryjnych mają nie tylko poznać nakazy i zakazy obowiązującego prawa kanonicznego, ale też zgłębić cały jego system, dzięki zastosowaniu metod badania tego prawa (zob. kan. 254 § 2).

O tym, że intencją Stolicy Apostolskiej jest, aby studium prawa kanonicznego w seminarium duchownym miało charakter naukowy, świadczy Konstytucja Apostolska *Sapientia Christiana* Jana Pawła II z dnia 15 kwietnia 1979 r. w sprawie studiów kościelnych, która każe zaliczać absolwentom seminariów duchownych

¹³ Kan. 256 § 2: „Edoceantur alumni de universae Ecclesiae necessitatibus, ita ut sollicitudinem habeant de vocationibus promovendis, de quaestionibus missionalibus, oecumenicis necnon de aliis, socialibus quoque, urgentioribus”.

¹⁴ S. Congr. pro Institutione Catholica, *Litterae circulares*, 2 IV 1975, n. 3.

¹⁵ Tamże, n. 5.

pierwszy cykl studiów kanonistycznych, jeśli zechcą być studentami wydziału prawa kanonicznego¹⁶.

4. Środki kanonistycznej formacji naukowej

a. Wykłady

Wykład to najstarszy sposób przekazywania wiedzy. Po dziś dzień należy on do podstawowych form zajęć dydaktycznych także w szkole wyższej. Tradycyjny wykład w szkole wyższej polega na systematycznym przekazie ustnym określonych, gotowych wiadomości naukowych stanowiących pewną całość, popartym niekiedy wypisami na tablicy lub prezentowaniem różnych pomocy naukowych. Wykład akademicki w stosunku do wykładu szkolnego ma charakter bardziej źródłowy, jest wynikiem mniej lub więcej szczegółowej analizy różnych faktów, stanowisk czy kierunków.

Trudno dać receptę na wykład dobry. Dobry wykład jest wynikiem przyczyn złożonych, tkwiących najczęściej w osobowości wykładowcy, która jest przecież niepowtarzalna. Na dobry wykład istotny wpływ może mieć długoletnia praktyka dydaktyczna. To, że wykład jest „ciekawym” nie oznacza, że jest dobry, tak jak wykład „nudny” nie zawsze musi być zaszeregowany do wykładów złych. Wiele tu zależy od tematu wykładu. Można jednak na podstawie doświadczenia i systematycznych badań mówić o założeniach, postulatach, zasadach oraz formie zewnętrznej dobrego wykładu. Znajomość zagadnień metodycznych wykładu okaże się skuteczną dopiero w połączeniu z predyspozycjami psychicznymi, praktyką dydaktyczną i przygotowaniem naukowym wykładowcy.

Zagadnienie metodyki wykładu prawa kanonicznego w seminariach duchownych jest w ostatnich czasach przedmiotem przepisów kościelnych. Zagadnieniem tym zajął się Sobór Watykański II postanawiając: „Przełożeni i profesorowie seminariów winni być dobierani spośród najlepszych mężów i starannie przygotowani przez gruntowne wykształcenie, odpowiednie doświadczenie duszpasterskie i szczególne wyrobienie duchowe oraz pedagogiczne”¹⁷. Od wszystkich nauczycieli Sobór żąda, aby „mieli opanowaną sztukę wychowywania, odpowiadającą zdobyczom bieżącej doby”¹⁸. Tenże Sobór zalecił: „W wykładzie prawa kanonicznego i historii kościelnej należy mieć na oku tajemnicę Kościoła w ujęciu Konstytucji dogmatycznej o Kościele”¹⁹. Mając na uwadze wytyczne Soboru Watykańskiego II Kongregacja do Spraw Wychowania Ka-

¹⁶ AAS 71 (1979) 469—521.

¹⁷ Dekret *Optatam totius*, n. 5.

¹⁸ Deklaracja *Gravissimum educationis* o wychowaniu chrześcijańskim, n. 8.

¹⁹ Dekret *Optatam totius*, n. 16.

tolickiego w piśmie okólnym z dnia 2 kwietnia 1975 r. pouczyła:

— przekazując dyscyplinę prawa kanonicznego należy ukazywać ogólne podstawy teologiczne prawa kanonicznego;

— wykładając prawo kanoniczne należy eksponować zasady i normy na użytek duszpasterski; nie wyklucza się jednak ukazywania rozwoju historycznego norm prawnych oraz ich związku z teologią danego okresu;

— należy unikać wykładów monograficznych, będących wynikiem własnych badań, jeżeli one nie mają ściślejszego powiązania z duszpasterstwem; to samo należy powiedzieć o kwestiach dyskusyjnych;

— wykładowcy prawa kanonicznego, układając i realizując plan wykładów, powinni być w kontakcie z wykładowcami innych dyscyplin teologicznych;

— w czasie wykładów z prawa kanonicznego należy uwzględniać zagadnienia ekumeniczne posiadające aspekt prawny, szczególnie zwracając uwagę na dziedzinę liturgii i sakramentów św.

Współczesna dydaktyka szkoły wyższej wypracowała cały szereg zasad metodycznych, które mogą i powinny mieć zastosowanie na wykładach z prawa kanonicznego w seminariach duchownych. Zwróćmy uwagę na niektóre z tych zasad.

Wykład powinien stanowić zamkniętą pod względem tematycznym całość. Należy unikać wykładu pojętego jako „ciąg dalszy”. Wykład nie może być przerywany na dzwonek i po tygodniu podejmowany od dowolnego miejsca. Pod względem konstrukcyjnym wykład powinien zawierać wprowadzenie do zagadnienia, jego rozwinięcie, podsumowanie oraz praktyczne zastosowanie znajomości danego zagadnienia. Wykład jako całość uczy naukowego podchodzenia do rozwiązywania zagadnienia, a ponadto pozostawia w umyśle słuchacza pełniejszy i trwalszy obraz.

Wybór tematu wykładu nie może być przypadkowy, lecz musi wynikać z ogólnego planu formacji naukowej na danym roku studiów. Powinien uwzględniać potrzeby formacyjne, przyczyniać się do poszerzania wiedzy studenta, budzić zainteresowanie przedmiotem.

Wykład nie może polegać na odczytaniu lub streszczeniu podręcznika czy skryptu. Wykład musi studentowi dawać więcej niż podręcznik. Wykład może być podbudową lub wprowadzeniem do zagadnień, które student znajdzie w podręczniku; poprzez szczegółową analizę zagadnienia może poszerzyć i pogłębić wiadomości zdobywane przez studentów samodzielnie; może stanowić syntezę jakiegoś zagadnienia szerszego i trudniejszego. Przy właściwym podziale pracy między wykładowcę i studentów nie powinna pod koniec semestru czy roku zaistnieć sytuacja krytyczna, polegająca na nieprzerobieniu materiału.

W czasie wykładu stroną czynną nie może być tylko sam wy-

kładowca. Wykład powinien czynnie angażować zarówno wykładowcę, jak i studentów. Student, aby mógł nauczyć się samodzielności w zdobywaniu wiedzy i w pracy naukowej, musi mieć udział w wykładzie; sama obecność nie wystarczy. Chodzi o czynny odbiór treści. Trzeba więc na wykładzie nie tylko wzbudzić zainteresowanie studenta poprzez jasne ukazanie problemu, ale też pobudzić go do aktywnego myślenia i wspólnego rozwiązania postawionego problemu. Wszystko jednak na wykładzie musi być podporządkowane podjętemu tematowi, musi stanowić jednolitą konstrukcję logiczną.

Przekazując wiedzę wykładowca powinien uczyć definicji pojęć. W nauce nie wystarczy posługiwać się metodą opisu, gdyż utrudnia to dostrzeganie w jakimś pojęciu lub zjawisku cech pierwszorzędnych.

Na wykładach z prawa kanonicznego niekiedy problemem jest terminologia kanonicznoprawna, a to ze względu na fakt, iż prawodawca kościelny sformułował przepisy w języku łacińskim, my zaś wprowadzając je w życie używamy terminów polskich. Polskie terminy kanonicznoprawne i polskie brzmienie zasad prawnych nie zawsze są ustalone i nie zawsze wyrażają istotę rzeczy. Dlatego jest rzeczą wskazaną, aby student, obok polskich, znał terminy i zasady łacińskie, które odznaczają się stabilnością i właściwą ekspresją.

Podczas wykładu z prawa kanonicznego zarówno wykładowca, jak i alumni muszą mieć oryginalny tekst omawianej ustawy kościelnej. Wykładowca nie zawsze może sobie pozwolić na poświęcenie cennego czasu wykładowego na tłumaczenie kanonów Kodeksu czy też innych przepisów kościelnych. Z drugiej znów strony źródła poznania obowiązującego prawa kanonicznego są zbyt ważne dla formacji kanonistycznej, aby można było zadowolić się tylko omówieniem ich treści. Byłoby najlepszym wyjściem, gdyby alumni w ramach ćwiczeń sami przetłumaczyli odpowiednie źródła przed wykładem. Pamiętajmy o obowiązującej zasadzie: *Publicam vim et efficacitatem Codicis Iuris Canonici habet textus unus Latinus*²⁰.

b. Seminaria

Seminaria to zajęcia dydaktyczne dla określonej grupy studentów ze starszych lat studiów, mające na celu pogłębienie wiedzy z wybranej dziedziny naukowej oraz wyrabianie samodzielności naukowej. Na seminariach studenci poznają metodę pracy naukowej, prezentują swoje prace seminaryjne, referują prace magisterskie.

²⁰ *Secretaria Status, Normae de Latino textu Codicis Iuris Canonici tuendo eodemque alias in linguas convertendo*, 27 I 1983, n. 1.

Konieczność organizowania seminariów naukowych dla alumnów wynika z przepisu kan. 254 § 2: *Ita alumni edoceantur, ut et ipsi habiles fiant ad quaestiones aptis investigationibus propriis scientifica methodo examinandas; habeantur igitur exercitationes, in quibus, sub moderamine magistororum, alumni proprio labore studia quaedam persolvere discant.* W tej materii *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* stanowi: „Obowiązkowe seminaria naukowe w wymiarze jednej godziny tygodniowo mają być prowadzone dla alumnów III, IV i V roku studiów. Seminaria Duchowne, które posiadają prawo nadawania stopni naukowych prowadzą te zajęcia według własnego regulaminu”.

Seminaria naukowe z prawa kanonicznego cieszą się wśród alumnów stosunkowo dużym powodzeniem. Wielu alumnów pragnie pogłębić swoją wiedzę kanonistyczną, wiedząc, że będzie ona przydatna w pracy duszpasterskiej, a także przyczyni się do podniesienia poziomu ogólnej formacji intelektualnej.

Czego musimy nauczyć alumnów uczęszczających na seminarium z prawa kanonicznego? Przede wszystkim metod badania prawa kanonicznego. A ponadto praktycznej znajomości zasad pisarstwa naukowego oraz dialogu naukowego. Sprawdzeniem poznania metod badania prawa kanonicznego i zasad pisarstwa naukowego jest praca magisterska, do której napisania są zobowiązani alumni wszystkich seminariów duchownych w Polsce.

c. Samodzielna praca alumnów

Współczesna dydaktyka szkoły wyższej domaga się od studenta, aby nie poprzestawał na wiedzy zdobytej na wykładach, ćwiczeniach, seminariach, czy też poprzez opanowanie podręcznika przedmiotu, lecz ustawicznie podczas studiów pogłębiał swoją wiedzę dzięki pracy samodzielnej.

U wielu studentów pokutuje przekonanie, że podczas studiów wystarczy opanować wiedzę podręcznikową, która na ogół jest wymagana do egzaminu i zaliczenia danego przedmiotu. Takie przekonanie jest źródłem minimalizmu studenckiego, który fatalnie rzutuje na ogólną formację naukową studenta. Społeczeństwo ma niewielką korzyść z fachowców wykształconych na jednej książce.

Wiedza podręcznikowa, będąca syntezą wiedzy ogólnej z zakresu określonej dziedziny naukowej, to wiedza podstawowa, która dla studiujących powinna być punktem wyjścia, a nie celem studiów. Nikt nie może zostać specjalistą w zakresie jakiejś wiedzy mając wiedzę tylko podręcznikową, a więc ogólną. Specjalista — a takim powinien być każdy absolwent studiów wyższych — musi posiadać wiedzę specjalną; wiedza podręcznikowa w stosunku do niej jest tylko wprowadzeniem. Wiedzę ogólną, zdobytą za pomo-

cą podręczników, student jest obowiązany pogłębiać dzięki opracowaniom specjalnym, takim jak monografie, rozprawy, artykuły, recenzje naukowe, a nawet prace popularnonaukowe, jako że te ostatnie, pozabawione aparatu naukowego i przystępne dla ogółu, spełniają doniosłą rolę w upowszechnianiu najnowszych osiągnięć naukowych.

Dzięki wiedzy pozapodręcznikowej, dzięki znajomości literatury przedmiotu, stajemy się coraz to lepszymi fachowcami w zakresie swojej specjalności naukowej, a przynajmniej ludźmi „czytanymi”, erudydami. A wiadomo, że tylko człowiek posiadający rozległą wiedzę książkową w jakiejś dziedzinie, może z łatwością zauważyć, podjąć i poprawnie rozwiązać problem naukowy. Nieznajomość literatury przedmiotu często sprawia, że przystępujemy do rozwiązania problemu już przez innych rozstrzygniętego. Trzeba też pamiętać, że wyniki naukowe jednych są pomostem do osiągnięć drugich.

Z powyższych stwierdzeń wypływa oczywisty wniosek: wykładowca prawa kanonicznego musi alumnów nauczyć korzystania z literatury kanonistycznej. Można zacząć od zlecenia napisania recenzji artykułu zamieszczonego w czasopiśmie kanonistycznym, a następnie urządzać specjalne kolokwia z odpowiednio dobranej literatury kanonistycznej. Nie wyrobimy u alumnów nawyku korzystania z literatury kanonistycznej bez zainteresowania ich bieżącą bibliografią prawa kanonicznego i odpowiednimi czasopismami naukowymi.

Zakończenie

Zagadnienie formacji kanonistycznej w seminariach duchownych to zagadnienie złożone, wymagające wieloaspektowego spojrzenia. Z tego powodu przeprowadzonego rozważania nie można uznać za wyczerpujące. Rozważanie to jednak dostatecznie sygnalizuje problem dydaktyki seminaryjnej w odniesieniu do nauki prawa kanonicznego. Nie możemy alumnów traktować jako biernych odbiorców gotowych wiadomości naukowych, a tym samym spłycać ich formacji kanonistycznej. Proces tej formacji musi być pogłębiony merytorycznie i dostosowany do wymogów współczesnej dydaktyki szkoły wyższej.

Nauka prawa kanonicznego w seminariach duchownych powinna w zasadniczy sposób rzutować na formację kapłańską alumnów — formację duszpasterską, duchową i naukową. Treści prawa kanonicznego w szczególnie sposób do takiej formacji mobilizują. Jednakże same treści nie wystarczą, jeśli wykładowca prawa kanonicznego w sposób stereotypowy zechciałby pojmować swoje stanowisko i nie byłby w stanie odpowiedzieć wymogom, jakie stawia dydaktyka.

Na refleksję natury dydaktycznej musimy się zdobyć ze względu na wyraźne podniesienie rangi studiów seminaryjnych przez nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. W jego świetle szczególnego znaczenia nabiera stwierdzenie, jakie znajdujemy w *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*: „Profesorowie (seminaryjni) powinni posiadać uzdolnienia pedagogiczne oraz znać metody dydaktyczne. W tym celu powinni udoskonalać swoje przygotowanie naukowe przez stałą lekturę nowych wydawnictw, częste kontakty z ludźmi nauki oraz uczestnictwo w spotkaniach naukowych”.

**De doctrina iuris canonici
candidatis ad sacerdotium tradenda**

Iuxta novum Codicem Iuris Canonici institutio doctrinalis iuridica in Seminario Maiore adnumeranda est inter necessarias. Ius canonicum ita tradatur, ut futurus sacerdos sibi appropriet eius principia et normas in usum vitae pastoralis. Insuper ita alumni edoceantur, ut et ipsi ad quaestiones iuridicas aptis investigationibus propriis et scientifica methodo examinandas habiles fiant. Alumnorum in Seminario Maiore formatio spiritualis necnon institutio pastoralis et doctrinalis harmonice componantur.